

Динаміка розвитку вольових якостей у хлопчиків 9–11 років*Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження вольової сфери особистості пов'язано із численними кризами політичної, економічної, соціальної сфери, які неоднозначно впливають на розвиток підростаючої особистості.

Проголошення державної незалежності викликало значні зміни в житті українського народу, переорієнтування й оновлення усіх сфер його діяльності, зокрема у пошуку нових засобів виховання підростаючої молоді.

Пріоритетне значення фізичного виховання і спорту визначається Законом України “Про фізичну культуру і спорт”, Державною програмою розвитку фізичної культури і спорту, а також Цільовою комплексною програмою “Фізичне виховання – здоров'я нації”. Відповідно до цих документів фізичне виховання у школі має закласти основи забезпечення не тільки фізичного здоров'я, а й формування вольових якостей дітей шкільного віку.

Спортивними психологами доведено, що особливе місце у розвитку вольових якостей дітей шкільного віку належить фізичному вихованню і спорту. Значною мірою завдання виховання вольових якостей вирішується на уроках фізичної культури, де формуються такі вольові якості особистості, як наполегливість, сміливість, рішучість, дисциплінованість та ін. Як свідчить досвід, не всі вчителі фізичної культури з належною увагою ставляться до цього аспекту своєї фізкультурно-спортивної діяльності.

Проблема розвитку вольових якостей особистості перебуває у центрі уваги багатьох сучасних педагогів і психологів (Є. Ільїн, В. Іваницький, А. Сахаров, В. Калін, О. Висоцький, Б. Смірнов, Е. Едман та ін.) [2–6; 8]. Ці дослідження є значним внеском у теорію і практику формування вольових якостей у спортсменів різної кваліфікації. Разом із тим значна частина досліджень припадає на школярів, які займаються різними видами спорту.

Водночас аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, вивчення досвіду розвитку вольових якостей учнів шкільного віку свідчать про те, що чимало аспектів цієї багатогранної проблеми поки що залишаються мало дослідженими. Однак системні педагогічні дослідження процесу формування вольових якостей в учнів 9–11 років не знайшли відповідного відображення на уроках фізичної культури.

Отже, можна констатувати, що рівень теоретичного висвітлення та методичного забезпечення цієї проблеми на сьогоднішній день є ще недостатнім.

Слід зазначити, що заняття фізичною культурою та спортом ставлять високі вимоги не тільки до фізичних здібностей, а й до вольових якостей особистості школяра.

Вченими-психологами доведено, що воля виявляється не тільки у фізичній, а й у розумовій діяльності людини. У свій час І. М. Сеченов писав: “Воля не є якимсь безособовим агентом, котрий діє лише рухами, – це діяльна сторона розуму й морального почуття” [7].

На думку А. Макаренка, розвиток вольових якостей є надзвичайно складним педагогічним процесом. Це, у свою чергу, передбачає пошук інноваційних підходів до виховання вольових якостей у школярів у процесі занять фізичною культурою.

Л. І. Божовичем з'ясовано, що розвиток психіки дитини в онтогенезі характеризується появою нових утворень. “Ці нові психічні утворення являють собою інтегративні системи різного рівня складності, до них входять складні психічні функції. Саме вони як цілісний “механізм” визначають поведінку й діяльність людини, її стосунки з людьми і ставлення до оточення й до самої себе” [1].

Вченими-психологами доведено, що в дітей 9–11 років розвиток особистості супроводжується певними змінами у формуванні вольових якостей, сукупність яких і визначає вікові особливості новоутворення.

Слід зазначити, що вольові якості мають свою специфіку, зумовлену віковими особливостями дітей, ступенем їх соціальної зрілості й особливостями навчально-пізнавальної діяльності. Очевидно, що в цей період розвитку дитини ще рано говорити про повноцінне формування вольових якостей. Доцільно розглядати лише початковий етап формування – етап прилучення учнів 9–11 років до цілеспрямованого розвитку вольових якостей. Саме заняття фізичними вправами може стати рушієм

вольового зростання особистості учнів цього віку. Зазначимо, що в цьому віці ще не проявляються вибірково конкретні вольові якості під час занять фізичними вправами. Крім того, воля в цьому віці характеризується нестійкістю в часі.

Мета дослідження – виявити вікову динаміку вольових якостей у хлопчиків 9–11 років загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічний експеримент як провідний метод дослідження проводився на базі Сільцівської та Бродівської загальноосвітніх шкіл I–II ступеня Ратнівського району Волинської області. Дослідженням було охоплено 55 учнів.

Для виявлення рівня сформованості вольових якостей учнів 9–11 років використовувалися опитувальники Є. Ільїна і Є. Фещенка [4].

На етапі констатуючого експерименту рівні сформованості вольових якостей були такими: до високого рівня розвитку вольових якостей увійшло 3,7 % хлопчиків, середнього рівня – 27,5 % хлопчиків. Хлопців 9–11 років низького рівня розвитку вольових якостей було найбільше – 68,4 %.

Як свідчить констатуючий етап дослідження, для практики фізичного виховання характерна стихійна, нецілеспрямована робота з формування вольових якостей учнів. На нашу думку, такий стан пояснюється тим, що не всі вчителі фізичної культури володіють методикою виховання вольових якостей, відчувається необхідність у подальшій розробці шляхів її розв'язання.

Отже, результати початкового “зрізу” розвитку вольових якостей хлопчиків 9–11 років показали, що у переважній більшості респондентів рівень їх недостатній. Це доводило необхідність цілеспрямованого формування вольових якостей на уроках фізичної культури.

Оскільки єдність знань та поведінки виявляється в діяльності, ми проводили спостереження за участю учнів у діяльності, зокрема за виконанням учнями фізичних вправ та рухливих ігор на уроках фізичної культури.

Характер педагогічного експерименту вимагав не обмежуватися визначенням рівнів розвитку вольових якостей учнів. Потрібно було створювати такі педагогічні умови, які б забезпечували формування у дітей досліджуваних вольових якостей у процесі занять фізичними вправами. Це дало можливість переводити учнів на вищі рівні розвитку вольових якостей. Крім того, у ході дослідно-експериментальної роботи були створені відповідні організаційно-педагогічні умови для колективної, групової та індивідуальної діяльності учнів на уроках фізичної культури.

У ході дослідження виявлено, що експертна оцінка вольових якостей у 9-річних хлопчиків значно вища, ніж у 10- і 11-річних учнів.

Отже, аналізуючи динаміку показників вольових якостей, розвиток вольових якостей у школярів 9–11 років здійснювався шляхом цілеспрямованого педагогічного впливу на психіку учнів при широкій варіативності засобів і методичних прийомів. Основним засобом розвитку вольових якостей учнів були фізичні вправи, рухливі ігри й естафети.

Дослідження показників вольових якостей у хлопчиків 9–11 років після педагогічного експерименту показало вірогідне зростання. Так, у 9-річних хлопчиків найбільше зростання дисциплінованості на 9,5 %, цілеспрямованості – на 8,6 %, рішучості – на 7,1 %; у хлопчиків 10 років – відповідно на 8,5 %, 7,2 % і на 8,1 %; у хлопчиків 11 років – відповідно на 8,6 %, 5,1 % і на 7,8 %.

Поряд із позитивними змінами у розвитку свідомості хлопчиків 9–11 років відзначалися й моменти, які не давали їм змоги досягти хоча б середнього рівня розвитку вольових якостей. На нашу думку, це можна пояснити негативним ставленням учнів цього віку до регулярних занять фізичною культурою і спортом.

Висновки

1. Аналіз динаміки вольових якостей у хлопчиків 9–11 років виявив тенденцію до їхніх прогресивних змін.

2. З роками серед хлопчиків 9–11 років зменшується кількість осіб, які мають низький рівень сформованості вольових якостей. Вагоме зменшення (на 15,7 %) відбулося серед 11-річних хлопців із низьким рівнем сформованості досліджуваних вольових якостей.

Своїм дослідженням ми не претендуємо на розкриття всіх умов і факторів, що сприяють вихованню вольових якостей у хлопчиків 9–11 років. Подальше наше дослідження буде спрямоване на пошук інноваційних підходів до виховання вольових якостей у школярів підліткового віку.

Література

1. Божович Л. И. Избранные психологические труды: Проблема формирования личности / Под ред. Д. И. Фельдштейна.– М., 1994.– 212 с.
2. Высоцкий А. И. Возрастная динамика волевой активности школьников и методы ее изучения: Автореф. дис. ... д-ра наук.– Л., 1982.– 41 с.
3. Иванников В. А., Эдман Е. В. Структура волевых качеств по данным самооценки // Психол. журн.– 1990.– № 3.– С. 23.
4. Ильин Е. П. Психология воли.– СПб.: Питер, 2000.– 288 с.
5. Калинин В. К. Классификация волевых качеств // Эмоционально-волевая регуляция поведения и деятельности.– Симф., 1983.– С. 68.
6. Сахаров А. И. Воля в структуре характера личности: Автореф. дис. ... канд. психол. наук.– К., 1986.– 17 с.
7. Сеченов И. М. Избр. произведения.– Т. 1.– М., 1952.
8. Смирнов Б. Н. Психологические основы воспитания воли в физическом воспитании и спорте / Психология / Под ред. А. Ц. Пуни.– М., 1984.– 255 с.

Анотації

У статті розглядається динаміка розвитку деяких волевих якостей в учнів молодшого шкільного віку.

Ключові слова: воля, волеві якості, особливості дітей молодшого шкільного віку.

В статье рассматривается динамика развития некоторых волевых качеств в младшем школьном возрасте.

Ключевые слова: воля, волевые качества, особенности детей младшего школьного возраста.

In article is analysed the dynamics of the volitional qualities' development in the junior pupils.

Key words: volition, volitional qualities, the junior pupils' peculiarities.